

Franjo Horvat Kiš

Ženik

eLektire.skole.hr

Znate li kako se djeca sigraju skrivača? Sjede na primjer pod stogom sijena i ćutajućí zirkaju e će se gdje pojaviti glava onoga koji traži.

Tako se sakrilo i naše selo pod Ivančicu - gleda pa šuti.

I kućerci se seljački opet posakrili pred »purgom«, a i kuća Jozе Zaplaticá sakrila se nuz ine kuće Zaplaticá. Maz joj je odaprala kiša i vrijeme, pa i nevrijeme dječjeg nestašluka. I tako sada izgleda ta »kuća« kao šareno goveče: čas crna - drvo u stijeni - čas bijela - preostala okrečena maz.

U toj kući - vele - nije bógo dugo zapamtio pečena hljeba. Tri puta u godini peče se hljeb - ali ga ni ta tri puta nije bógo zapamtio.

Upred Božić ga peku kad se još rodio nije, k Uskrsu kad je u grobu, i o Duhovima kad je već uzašao na nebo pa ga i opet nije zapamtio... Usred ljeta jede se tri puta, i to kad je orač. I orače dobiju teško jer se u njih ne dobije za večeru puran ili barem kokoš; a ti su orači vrlo razmažena čeljad pa im je meso sve i sva... Još je jedno zašto ne idu rado k njemu na oranje: Joža ne plaća novcem već težacima, a taj je redovito njegov sin Stjepan. Loš težak, a pojeo bi - - - eh, eh - što on ne bi pojeo...?

Na polju si podijele težaci slogove, pa dadu i Stjepanu.

On ga omjeri, omjeri tuđi, nakašlje se i počne. Dvaput udari motikom i već mu je ruka za uhom da se počešlja, da si zafrče čuperak kose... Za čas mu nijesu gaće dosta privezane ili dosta podvite. Neka zaživiče vrapac, gleda gdje je. Zapjeva li ševa u visini, treba da je vide oči njegove. A kakove su mu oči?

Oči, kao u svih Zaplaticá, male kao u vrapca, pa grahoraste i miševljeg pogleda...

Težaci vide da se teško odmiče od kraja, pa mu se rado podruguju: »Što to, Štefa, od tebe smrdi čak amo do nas!«, a on kao da mu laska što o njemu govore, smije se - ali tako tiho da to tek pokazani zubi svjedoče e bi bilo tuda po srijedi malo smijeha...

A kod jela? Prvi vidi gdje se nosi i kamo će se sjesti.

No dok se hrani, ne mari za vrapce i ševe, a i ne laska mu govorenje o njemu. Tek jede i jede, pa gleda u zdjelu.

A dah - disanje mu šúmí kao pila u sirovu bukovu drvu... (i to zarđala pila)...

Ima Joža i drugog sina, Imbru. On je oženjen i vrlo marljiv - vrlo marljiv Zaplatic. Pa i kćer ima Joža Zaplatic. Kći Magda živi, ali ne živi... Dođe u kuću kamo u selo, zatvara leđima vrata i najradije se drži za nos... I kako su ta njezina leđa vješta u zatvaranju vrata! Dođe u kuću, pusti kvaku iz ruke, a dohvati leđima, pa zatvori tako tiho da se i ne čuje. Gdjekoji seljaci i ne znadu za taj njezin majstorluk pa je opominju: »Ne puštaj zimu u kuću«, a ona se primi za nos i šapne: »Ne puštam«. Njoj već jaše preko trideset zima na leđima - na majstor-leđima, a još nije dočekala ni kape prošćeve. Nema prosaca... nema... nema. Teško se tu ženi, teško udaje... Imbra odnio poklone u treće selo, i to treće selo ga jedva usrećilo...

Što je ljudi i što je vojnika, ne zna nitko da je ikoji Zaplatic ikada bio vojnik. Zaplatici su »mrtvi ljudi«. Na njihovu se brdu nije nikada čula pjesma: ma ni skladna ni neskladna. Tek djeca - ona se deru i cijele se dane od jutra do večera valjaju oko kuće po blatu i neblatu, ganjajući piliće, patke ili stare očupane kvočke. I toj djeci - djeci Zaplaticá - bude najveća sreća dočepaju li se kakove kvočke da je oliče blatom. Za Stjepana kažu da ni toga nije činio dok je bio mlad. On je tek zajašio na kolac, odvukao ga pod dud i hranio

dudićima... Kolac hranio, a sebe po licu mazao da preplaši majku u staji kod dojenja... I u Stjepana su, kao i u ostalih Zaplatica, ne prirodni prsti: trouglasti, nerazmjerne duljine, a završuju se noktima kao čaporcima. I kad dođe sila da si režu nokte, onda to ne ide kod njih kao kod drugih da pri jednom kraju začnu, pa da se dalje sami u polumjesecu otkole, već moraju rezati od kraja do kraja...

I stopala na nogama kratka a debela. Napokon ne može ni Stjepan, kao i svi Zaplatići, da izgovaraju »r« ili »l«, nego oba ta slova zamjenjuju sa »v«. Tako zovu neku Klaru u selu »Kvava«, »krila« će kazati »kviva«. Svi su Zaplatići maloga rasta, ali se čini da je Stjepan i od svih njih najmanji.

Ima mu već i 38 godina, ali je još neoženjen. Dok drugi Zaplatići govore, on ne govori nikad, tek se nasmije, tj. pokaže zube, a do vas dopre neki glas koji naliči šumu krila ptice koja leti.

I redovito se poslije takovog smijanja nakašlje kao da je jeo paprike, počeslja za uhom ili zafrče čuperak kose, pa mir. Opet ono mrtvo lice, a pospane male oči i lijeni, tihi koraci!

Nikad se nije udaljio iz sela; dapače ni u Z. gdje se drži tjedni sajam nije nikad zavirio. Štoviše, i k misi (a crkva mu je »pod nosom«) ide vrlo, vrlo rijetko. Ljeti proleži pod orahom, a zimi u zapečku.

Dođeš li k Zaplatiću onako zimi, vidjet ćeš kako iz zapečka velike peći viri raskuštrana glava, i ta glava leži pa žmirka očima, dočim ljeti leži pod orahom potrbuške, a djeca preko njega skaču da »više ne raste«... Kad im i to preskakivanje dosadi, onda ili zajaše svi na nj ili ga počnu navlačiti. Kad on izrazi svoje nezadovoljstvo sa »m-m-m«, onda se sva djeca smiju pa će oko njega pokazujući na nj prstima: »m-m-m«. Ne govori u kući nikada. Tek će izvan kuće da rekne koju riječ, ali i to mora da je nužda. No biva da se sastane sa kojim, tuđim djetetom - dječakom, i onda govori. Pripovijeda mu dugo i najradije pripovijeda takvomu dječaku o svojoj školi.

Dapače mu iscitira dva - tri stiha: »Tri ptičice goru preletiše«, a kad dođe do »stanite ptice«, onda mu glas prijeđe u popijevku...

»Staanite ptice...« U takovu razgovoru dođe i dva-tri puta do te pjesme, ta jedina znanja donesena iz škole. I kako se raspripovijeda, da ga sve znoj oblije! Jedino se kod jela više znoji.

Onda mu i košulja promoči i grlo puca...

Bilo proljeće - proljeće kad ne može ni sunce da veselo izađe, a kamoli mnogi čovjek u Zagorju. Bilo to takovo proljeće kad su lica suha, izmoždena, a svi nabori pokazuju na usta i elegično zavijaju: »Joj, jesti, joj, jesti!...« Kad vide pekara s košem, zjaju im usta od gledanja, a gdje koji gutaju požudno sline, dok djeca klikću: »majko - pekar! majko - pekar!«

Bilo, velim, proljeće, a u Jožinoj kući nestalo svega što se zove jelo. Sve se iz njegove kuće rastrčalo da prisluži koju krajcaru za kukuruz, ali Stjepan ostao kod kuće... Ne briga se on. Što će drugi, to će i on. Nije se moglo za sve prislužiti, moralo se nešto prodati. Imali su u kocu prasence, krmačicu, i nju će da prodadu.

Nagovorilo se Stjepana da ide s ocem na sajam u Z., da tjeraju krmačicu. Ne može jedan da obijesnim prasencem vlada...

Prodaše i kupiše odmah u Z. kukuruza. Joža nosi džak s kukuruzom, a Stjepan - kao Stjepan - ide goloruk za njim.

Stari stenje pod teretom, nešto od istine a nešto da podsjeti Stjepana kako bi i on mogao komadić puta lako ponijeti...

Stjepan ne haje, ne razumije, a i ne bi htio da razumije...

Dosadilo Stjepanu očevo stenjanje i - valjda od straha da ne požali starca - ostao pod nekakvim divljim kestenom koji je baš počeo da se pokriva zelenilom. Sjedi i šuti kao da sluša očeve korake. Došla neka ptičica pa ga zabavlja. Skakuće ptičica po cesti, frfolji se u prašini, skokne, obazre se na sve kraje, pa joj opet zadržću krilašca u prašini... I katkad zacikne, poskoči, pa se opet frfolji u prašini... Stjepan sjedi, gleda, smije se. I kako se srdačno smije! Onako tiho - kako se samo on znade smijati, pa sve kao da će kihnuti.

Došla putem druga ptičica i otjerala ovu. Stjepan se obazre.

Putem je došla djevojka. Previja se u pojasu i ide.

Kako je zinuo kad ju je opazio! Samo malo je mogao vidjeti lice, jer je brzala. Išla je ravno kao svijeća, a nožice je odbacivala - onako majstorski - sama slast. A sve je na njoj okruglo, pa okruglo.

Bijela joj odjeća leprši oko nje. Stjepan je pognuo glavu pa gleda ispod čela za njom. Zijevanje mu se zamijenilo smijanjem - onim smijanjem za koje ne znamo, tek drugi mogu vidjeti i čuti da se smijemo. I taj se smijeh kao ukočio na njegovom licu. Ustane i pođe za njom.

I Stjepan koji se inače vukao kao magla, ovaj čas je brzao.

Kad je već došao bliže nje, popuštao je u koraku; bojao se da se ne okrene, da ga ne pogleda. Još se više pobojao kad mu je počelo nešto u čizmi škripati kao da mu se štuca... a ona bi to mogla čuti pa se okrenuti. Ide on za njom, ide, a u glavi sve nekakove šume, brda, jaruge, jarci, putovi, puteljci. I kao da on brza po toj šumi, skače preko jaraka, a granje mu hoće odnijeti s glave šešir... Počeo je oštrije koračati. Prošao kraj nje i kad je vidio njezin pogled, okrenuo glavu na drugu stranu, a noge samo idu - samo idu.

Sad mu više nije u glavi šuma nego nekakav jako krivudast put, drum, što li, a prašan. I u prahu pred njim frfolje se ptičice, a on ih tjera iz praha... Gle! Skokne ptičica u stranu, malo naprijed, pa se opet zavrti na leđima u prahu...

Ide Stjepan, lomata nogama, a pruđe mu ispod peta odskakuje... Ni da bi kašljucnuo. Složio ruke unatrag pa ide.

Ali te njegove ruke nisu ruke. To su nekakvi dugi, dugi konci što se nadaleko razapeli. Dva duga, duga konca - ali življa od zmijsa. Igraju po zraku i kao da hoće da se od njega otkinu, da polete sami. Čas su negdje visoko na najvišem orahu kod njegove kuće, čas opet na susjedovoj visokoj kruški...

I bio bi otišao još dalje, da nije pred sobom zamijetio oca.

I odmah su - barem časovito - njegove ruke bile - ruke. A kad ga otac zovnuo da ponese i on malo, Stjepan bez promišljanja uzeo džak na svoje rame...

Tek što je danas odzvonilo podne, Stjepan je bio kod kuće sav zajapuren, prašan, sa džakom na leđima. Odbaci ga na klupu kraj velike peći i sjedne kraj njega, pa prekrstivši noge i ruke gleda preda se.

Sjedi i gleda, misli... misli... Možda ne misli, možda sluša kakvo je to čuvstvo njegovo. Zar zato što je u Z. bio? Eh - da! Nije. Čini mu se da je danas nedjelja, da su mu čizme nalaštene kao vojničke, a da nisu lojem namazane, i pete da mu nijesu iskrivljene. Ruke su mu kao da ih je sapunom prao.

Tako ga je to čuvstvo obišlo i - ne zna kako bi ga se riješio.

Izađe, protegne se, kao da mu je to manjkalo, ali ne pomaže.

Začne dvorištem hodati. Bacio ruke na krstove pa hoda šetka, djeca izašla za njim pa ga gledaju. Vele mu da šeće kao učitelj ili kapelan.

Ništa ne pomaže. Začne rukama u koraku mahati. Opet ništa.

A tek čizma. Ujedared počeo mu opet u hodu palac ribati po čizmi, a to škripi... Još svečanije čuvstvo. I sve u njemu nešto šumi, nešto titra, a opet kao da ga tkogod gladi peruškom po leđima.

Nešto bi rado iz njega. Hoće »to« da govori. Grčevito zatvori usta, a to »nešta« sili kroz nos. Već je toliko toga »nešta« da ga guši u grlu, a grlo će kao malo prasence da guriče...

Kad je došao otac, posjedali svi da jedu. A Stjepan prije nego će sjesti, duhne živo na klupu da odstrani prašinu. I još je rukom pomeo kamo će sjesti. I dok jede, sve instinktivno pazi da mu iz kašike ne pane hrane, kao obično, pa da mu ne zamrlja to njegovo »novo novcato« rublje, a isto se tako bojao da mu tkogod ne prođe nogom preko »olaštenih« čizama pa da se ne sjaju.

Rado bi stajao kod stola i stojeći jeo - ne - i to mu ne bi bilo dosta. On bi hodao po sobi i jeo. Grozno mu je teško što mora sjediti.

Rado bi da ne miruje, da se kreće, pa da zaboravi na nešto, da nestane toga čuvstva. To još nije, što je živ, osjećao, pa mu je neugodno.

Jedva dočekaao kraj ručka. Prvi ustao od stola i izašao uznemirivši djecu što su kraj njega sjedila te se uspela na stol da poberu žlicama posljednje mrve u zdjeli.

Kad je otac rekao da će ići prekopati vinograd, trznulo nešto Stjepana i on bio izvanredno zadovoljan da će ići kopati, pa će se riješiti te neugode što ga obišla. I da nije bio tako slab na riječima, bio bi zacijelo nukao svojtu da ide, da uzme jedanput motike, pa da ide. Baš je bio nestrpljiv. Od časa do časa lupao bi nogom od nestrpljivosti, ali nije rekao ni bijele zašto već ne idu na posao, pa da i on ide...

Svaki se od ukućana začudio u sebi što je Stjepan bez nagovaranja, bez nutkanja prvi primio motiku u ruke i prvi je bacio na rame...

A tek u vinogradu! Kopao brže nego itko samo što ga otac i brat svaki čas morao opominjati što odbija mladice sa čokota. Udarao motikom kao da kopa cjelinu ili iskapa kame-nje... Kako i neće kad mu prija da udara što može jače, a čim popusti, odmah ga hvata nešto za srce, kao da hoće iz njega krv da ispreša..., dok ovako lijepo zaboravlja, dapače na časove posve zaboravi da je ovdje, da živi, da kopa, a kamoli da još zna da kopa u vinogradu gdje su mladice kao voskom prilijepljene. Kad ga oblije znoj, stane da otpočine ali čim stane, odmah mu nešto hvata srce. Pa neka gdje u dolu zamuče krava, sav se strese, tako ga se to odmah doimlje. Ne smije mirovati... Ne, ne, samo ne mirovati.

Uveče poslije večere izašao Stjepan pred kuću, dočim se svi drugi spremili u postelje...

Izašao i sjeo na neku previnutu šljivu pred kućom, pa - njišući noge - fićukao. Tiho i milo. Otac dvaput izašao na prag i svaki se put nakašljao. Izašao i treći put te pozvao Stjepana da uđe u kuću jer je već vrijeme da legne. Noći su dosta kratke, a on - Stjepan - rado čeka sunce u postelji.

Stjepan je prečuo očevu opomenu i ostao sjedeći i fićukajući.

Već je sve spavalo kad se je tiho dokrao i pipajući došao do klupe kraj peći gdje je imao svoje ležište. Umor je nadvladao šum osjećaja i on za kratko vrijeme usnuo.

Cijelu je noć sanjao, ali nije znao što. Znao za nekakve sjene što ga okruživale, a on se kao mlinsko kolo okretao, kovitlao negdje u zraku, u nekakvom bezimenom prostoru, u magli, gdje li.

Bile su to sanje bez sadržaja - sanje za koje čovjek ne zna pravo da li ih sam proživljava, ili vidi kako ih netko drugi proživljava.

Drugi dan rano ujutro, dok je još Magda, sestra njegova, dojila u staji a drugi se protezali u kući i oko kuće kao da im je zbilja bila noć prekratka a jučerašnji posao predug, otkrao se Stjepan sa svojim dijelom kukuruzne pogače i s motikom od kuće. Naskoro svi opazili da je nestalo Stjepana, njegove pogače i jedne motike, a nemalo se začudili kad su saznali da je otišao u grofov vinograd na radu.

Da vam ga je bilo vidjeti! Ide sam. U jednoj ruci nosi pogaču pa je ogriza i zubima lomi, a drugom drži motiku na ramenu. Ne hiti, već polagacko korača kao da se bogzna kamo sprema, ali korak mu je siguran i odlučan kao u blaščeta... Kad je stigao na vrh brda, sjeo uz grmičak pa gleda po grofov vinogradu i čeka dok se sprema težaci na rad, da i on krene.

Čim su težaci opazili Stjepana, počeli se među sobom smijati jer su znali kakav je on težak. Međutim - Stjepan kopao da ne možeš bolje, a oni što mu se smijali, gledali s udivljenjem kako je neumoran težak. Drugi se šalili, smijali, ali se on nije ni lijevo ni desno obazirao, već šutio i kopao. Jedino mu bilo što je odmah izjutra preletio očima preko svih djevojaka, ali bez napete znatiželje, već onako instinktivno. Dok je počivao, gledao ravno preda se, kao da mjeri koliko je još do vrha i pljučkao kad je bilo potrebno i kad nije.

Počivao samo kratko vrijeme. Stao, zagledao se preda se kao da misli bogzna kakove misli, ali uistinu nije ništa određeno mislio, već kao da je slušao ono što se počinje rađati u njemu čim ne radi.

I kad je »ono« počelo rasti i bilo tako veliko da je živce diralo, onda se trznuo i opet zamahnuo motikom da uguši »ono«, da ga potlači nekud natrag, stisne u kut gdje je do sada bilo. Sa svakim se fizičkim pokretom gubilo, umanjivalo, a iza četvrtog, petog udara nestalo opet svega... Veselog li djetinjeg smješkanja i hvalisanja kad je uvečer donio kući deset četvrtaka! A kad ih je brojao pred znatiželjnim licima ukućana, takvom je djetinjom naivnosti pripovijedao kako je on sam dobio ovaki, i to - sami ovaki novac.

I dok je to pripovijedao, nije gledao ni oca, ni brata, ni sestre, već bratovu djecu koja se u zamazanim košuljama povalila po stolu i zjala u novac i sretno lice Stjepanovo, koji se jedva obranio da mu djeca ne raznesu četvrtake... I ta radost, ta djetinja radost!

- E - he!, kako je vjerno omotao svoje novce najprije u papir neke stare knjige, a onda u krpu stara platna i to sve spravio u nutarnji džep prsluka. A kad je legao, složio lijepo prsluk i metnuo ga pod glavu... I ležao i smješkao se što leži na blagu... Srce mu igralo, oči bliještile, usnice se rastegle na smijeh.

A bratova ga djeca gledala kao da vide pred sobom ne strica već svoga odlikovanog druga... Kao da je njihov drug obukao novu - posve novu odjeću sašivenu iz kapelanove mantije...

I dok je ležao, približavala mu se odnekale izdaleka neka slika. Ide slika bliže, bliže. Još bliže. Ej! Previja se i ide...

Bijela joj odjeća leprši od nje. Vidi lice. Crveno, mekano, baršunasto...

Vidi bijele zubiće, vidi usta, vidi male očice, a smješkaju se i usta i očice... Vitka je, ravna je kao jela. Nos ponosne grudi kao da ih nudi, kao da draška, a one joj se ljuljaju pod tankom košuljicom kao grozdić i jagodice... Gleda sliku zatvorenim očima. Gleda Stjepan, gleda, pa se smiješi kao dijete kad u snu viđa anđela...

Stjepan je te noći sanjao da je vidio onu sliku u crkvi među djevojkama, ali se to najednoć sve okrenulo i on bude s njom na vjenčanju.

Na vjenčanju je plakao...

Drugo jutro bilo mu jedno oko suzno, a kad je ustao i tražio motiku da pođe opet u grofov vinograd, pričinilo mu se kao da je odvajkada ovako radin, kao da uvijek ide na rabotu i da ima već mnogo četvrtaka.

Prije nego što je otišao, prišuljao se k sestri u komoru gdje je cijedila mlijeko i pitao da li je njegovo rublje čisto. Magda se primila za nos i odgovorila da nije. Onda ju je molio neka ispere jer bi on u nedjelju k misi rado. Magda ga gledala, kimnula i dala neki nosni glas...

Sve dane do nedjelje nije mu san veselja i suzâ htio ispred očiju.

Svako se jutro pitao nije li opet sanjao štogod onakovo. Ali ništa, doli iz večera slika - ona dražesna slika. Vitka je, ponosna je, previja se i ide, a grudi pod tankom košuljicom titraju, kao, grozdić i jagodica, pa se kočē i nude se... Blažena usta, blažene oči, a smješkaju se i oči i usta...

I slika ruje, kopa i zakopa se dublje i dublje. Slika ga tjera na posao, slika ga nutka u poslu, a on radi - kao crv radi. Dok radi, tijelo mu postalo nova makina a i čvrsta makina, dočim se duša diže i u času je kao nestaje, a kad se vraća - tijelo osjeća bolove, znoji se, koprca se u kupatilu kao da se boji doći će demon, u vodi ga povezati i utopiti... Neugodan je to povratak, kao da je, dok mu se silno žurilo na neki daleki, teški posao, ugledao nešto i u to se zagledao »kao bez duše« i gledao i gledao - dugo, neponjatno dugo, dok se nije probudio i potresao od straha što još ovdje stoji, a tamo - tamo ga čeka daleki, teški posao.

Kesa se punila, nedjelja se približavala, a sa svakim danom češći drhtaji, jači drhtaji - drhtaji od kojih tijelo kao da zamire.

U nedjelju se ranom zorom probudio i spremio da obrije ono nekoliko žućkastih dlaka sa lica. Još nije ni prvi put zvonilo, a on bio spreman da pođe k misi. Susjedi, Zaplatići, gledali ga. Neobično ga gledali.

Nijesu vjerovali da je to Stjepan - onaj isti Stjepan koji je maloprije bio nedaća imenu - ionako kukavna značenja - Zaplatićâ.

Sumnjivi su bili njihovi pogledi.

Kako bilo da bilo, on je još prije vremena otišao u crkvu. Polagacko se micao, kao da se bojao da ne bi koga probudio, koga uznemirio. Pred njim i mimo njega prolazili ljudi, a on im se nije usudio pogledati u lice - otvoreno, već kradomice.

Kad je bio začas osamljen, onda osovio glavu i gledao daleko.

Gledao i nešto tražio očima. Na trgu je nedaleko dućančić, a pred njime kraj zida klupe. Na klupama sjede ljudi i puše pa razgovaraju.

On ih gledao i približavao se k njima. Nekoliko se glava okrenulo prema njemu, a njemu treperile oči od nekog straha. Nije mu do ljudi, ali mu je do njihovih pogleda. Bole ga ti pogledi. Grizu ga, jedu ga.

Postavio se kraj njih, ali se od njih okrenuo.

Lecne se, zažari se, pa zažmiri... Slika... Živa... Ide cestom onako lijepa, onako dražesna, još ljepša, još dražesnija. Vjeđe su mu podrhtavale, treperile, a glava mu se polagacko okretala onamo za njom. Srce je lupalo i kao da mu odihava od teškog rada... Oj, oj!

Kako je gotovo neopažen došao, tako se neopažen odšuljao za njom.

Ona se uvukla među djevojke pred crkvom. Stjepan nije znao gdje stoji i što je s njim. Prislonio se k zvonarovoj šljivi i onako ostao dok nije pozvonilo za misu. Poslije mise vidio ju je odilaziti s drugim djevojkama. Odakle je - čija je, nije znao.

Putem si kupio nekoliko debelih cigareta i žigica što pucaju kad ih zapališ, pa s tim odmigljavao kući. Doma je sjedio na pragu i pušio, a djeca se tako prisakupila i prosjakala da im dade svakomu po dim iz cigareta.

Ali on im se samo razdragano osmješkiavao i pred dimom žmirkao očima. Tako je bio razdragan pušenjem i mislima da nije ni opazio kako su mu djeca ukrala žigice i za kućnim uglom palila i smijala se kako to žigice lijepo pucaju, dok nije nadošla Imbrova žena i otela žigice pa ih povratila Stjepanu. Onda se djeca opet okupila oko njega i moljakala za dim.

Zaplataci gledali: što je to da Stjepan puši, a djeca im otkrila veliku tajnu. Stjepan im je rekao da će se ženiti i da će onda svakomu dati po cigaretu.

Po podne se djeca opet oko njega sakupila i opet im je pripovijedao da će se ženiti, te blaženo treptao vjeđama kao što žaba na suncu trepti i udiše njegove trake.

Saznao to i otac, pa sve mislio: »Bog mu je rasvijetlio pamet da se ženi. Prodat ću komad krumpirišta, pa ću ga tako oženiti«.

Imali su, naime, na drugome brdu oranicu gdje je nekad bila kestenova šuma. Na toj oranici rastao izvrstan krumpir.

Lijep krumpir, velik, a dosta ga znalo biti za cijelu jesen, zimu i polovicu proljeća akoprem su ga svaki dan jeli jedanput na juhi, drugi put na žgance. O toj oranici pripovijedao starijem sinu Imbri da je s ruke, da je teško s đubretom do nje, da će je prodati. Imbro badava dokazivao kako ne bi bilo dobro, ali stari neprestano: - Treba je prodati, mi je moramo prodati, treba nam novaca. Ove će se zime Štefa ženiti, a za svatove treba novaca.

Stari međutim tražio kupca i uhodio Stjepana da sazna gdje to on ima za tri kućna ugla. Sam ga se nije usudio pitati, već pošiljavao djecu k njemu, upućujući ih kako ga treba pitati za djevojku. Stjepan nije znao odgovoriti.

Odilazio svake nedjelje k misi. Vraćao se dobre volje s cigaretama u džepu.

U radne dane odilazio na radnju i prisluživao novaca. Kupio si novi kaput, novi šešir i čizme si dao popraviti.

Otac ga obilazio, kao mačak oko butine, i htio da ispipa štogod o izabranoj. Ali ne može ni do česa doći, jer Stjepan na takovo pitanje ustane bez ijedne riječi i odilazi od njega kao da ga nije ni čuo.

Veseo je Stjepan kad dođe nedjelja. Već ju je čuo govoriti. Išao je polako kući, a za njim je došlo djevojačko društvo pa ga mimoišlo.

Djevojke se veselo udaljile, a među njima ona kao kraljica, pa im sve nešto pripovijeda: »I tebe ću pozvati i tebe, i tebe« govorila djevojkama, a Stjepana zanimao glas, onaj sićušni glasić kao u češljugarke.

Vidio je i očice kako su joj veselo skakutale od jednog do drugog djevojačkog lica, i one lijepe sočne usnice kao koralji kako joj se ljeskale o suncu.

I Stjepanu cijeli dan zujale te riječi - »I tebe ću pozvati, i tebe, i tebe«.

I on samo šutio. Nikomu ni riječi o tom, jedino bi mu djeca mogla biti slušaoci, ali starijim, odraslijim ne bi za cijeli svijet ništa rekao.

I on bi djeci rekao da ga nije nečesa strah; tako ga veliki strah obilazi kad samo pomisli na to, da se sav potrese.

Stjepan je baš valjan radnik. Radi i šuti, dok drugi brbljaju i ne rade. Uudara po busenju ili štogod bilo, pa misli kako bi doznao čija je ono djevojka - onaj dobri anđeo njegovih misli.

Bilo pred podne - još gotovo jutro. On okapao kupus na njivi blizu ceste. Sunce se nebom šuljalo kao neprijatelj. Dok on okapao kupus, dopre mu do ušiju ijujukanje dječurlije iz drugoga sela.

Sluša časak to ijujukanje: »Da ne vide možda djeca svatova gdjegod«, i pridigne glavu. I eto - iz crkve se vraćaju cestom svatovi.

Štefu obiđu zone i - : »I tebe ću pozvati, i tebe, i tebe« zazuji u ušima. Kao da je nad ponorom pa da čeka spasenje, tako je teško čekao dok dođu svatovi bliže.

Previja se ide. Bijela joj odjeća leprši od nje. Vidi lice crveno, mekano, baršunasto. Vidi bijele zubiće, vidi usta, vidi očice, a smiju se usta i očice. Vitka je, ravna je kao jela, a na glavi joj kruna...

Uznesena, blažena korača kraj pjetlića svoga, a »egedaši« ugađaju gusle. Stjepan stoji kao stup. Egedaši sviraju, čauš potcikuje, a Stjepan - stoji kao stup. Već su svatovi davno otišli cestom, već su i zamukle gusle, a Stjepan još uvijek nepomično stoji. Bez razmišljanja, bez želje, uopće bez ičesa spusti se na zemlju. Sjedne, nakuči se na ruke i onako, kao da nema duše ni života, sjedio nepomično dok nije došlo dijete Imbrovo po njega da ide kući k objedu. Onda je ustao i pošao s djetetom do voćnjaka i tamo legao pod jabuku.

Nije htio, ili nije mogao dalje, ali išao nije. Od kuće ga zvali neka ide, ali on ni da samo makne, da se barem oglasi, ništa.

Dugo je ležao mirno. Onda se čuo bolan plač i stenjanje.

Došli otac i brat da vide nije li Stjepanu zlo, da ga ponesu kući.

On leži i plače. Zovu ga: - Što je, Štefa, zlo? Što ti je? Kaži!

Ali on ne odgovara. Brat ga dirnuo da ga pomakne. Neka se okrene na stranu jer je nauznak ležao, ali ga ovaj ošinuo nogom da se malone srušio. Ostavili ga. Već je zvono večernje zašutjelo, a on još uvijek ležao pod jabukom.

Djeca što ga išla gledati pripovijedala su da baš onako cvili kao susjedova kuja Cifra kad su je svu blatom obličila...

Svi se čude što je to Stjepanu. Svakim ga danom obilaze i mole da ide na posao, ali on ih ne vidi i ne čuje. Badava se oko njega djeca jate, on se više ne zabavlja s njima. I što ta zlobna djeca sve ne začnu oko njega, on ne mari, već leži ko da su mu kosti izlomljene. Djeca se okupe oko njega, utiču mu perje u uši, ali on samo makne; legnu preda nj i gledaju mu u oči pa se smiju kako Štefa »ravno« gleda, ali on ih ne čuje. Dozuji li komarac i sjedne da mu uzme malo krvi, on ga pušta. A djeca se opet smiju:

»Viš, viš, komarac je došao i Štefi govorio »moj, moj, moj«, dok se nije napio krvi, a sad mu je rekao: »na psu-u« kad je otišao.« I onda ga preskakuju pa se smiju, jer da Štefa neće više rasti...

Ženici, 1902

Rječnik

akoprem - premda

egedaši (mađ., od *egede* - gusle, violina) - guslač, violinist

maz - žbuka

sigrati (zast.) - igrati